अखदीत् चखाद । प्रनिखदति । "तथाखदन्निःसरण-यङ्गवति तथा निखवति" शत०ब्रा० १।७।४।१० अल्पतर-त्वादस्थिरमगाढवलम्" भाष्यम् ।

खद् पु० खद-बा० भावे अप् । १स्थिरत्वे । तस्मै हिनादि गवादि० यत् । खद्य स्थिरत्वहिते त्रि० । खद्यपत्नी ।

खदिका स्त्री खे आकाशे दीयते दो-खण्डने चञर्थे क टाप् ततः संज्ञायां कन् । लाजेषु त्रिका० तेषां भर्ज्ज-नपातात् ऊर्द्धाकाशे एव स्फोटनात् तथात्वम् ।

खदिर पु० खद-किरच् । (खएर) ख्याते १वृक्षभेदे तस्य सारे स्थिरत्वात्तथात्वम् । २इन्द्रे त्रिका० यत्तृहिंसकत्वात् तथात्वम् । खे आकाशे दीर्य्यते इष्टापूर्त्तकारिभिर्यतः ट-अपादाने किरच् । ३चन्द्रे मेदि० । इष्टापूर्त्तकारि-भिर्हि चन्द्रमण्डलात् आरभ्याकाशदेहविदारेणाकाशे पततात् तस्य तथात्वं अवरोहशब्दे ४४० पृ० विवृतिः खदिरवृक्षभेदपर्य्यायगुणा भावप्र० उक्ता यथा "खदिरो रक्तसारश्च गायत्री दन्तधावनः । कण्टकी बालपत्रश्च वज्रशल्यश्च यज्ञियः । खदिरः शीतलो दन्त्यः कण्डूकासारुचिव्रणुत् । तिक्तः कषायो मेदोघ्नः कृमि-मेहज्वरव्रणान् । श्वित्रशोथामपित्तास्रपाण्डुकुष्ठकफान् हरेत् । खदिरः श्वेतसारोऽन्यः कदरः सोमवल्कलः । कदंरो विशदो वर्ण्यो मुखरोगकफास्रजित् । हरिमेदो विट्खदिरः कालस्कन्धोऽरिमेदनः । हरिमेदः कषायोष्णो मुखदन्तगदास्रजित् । हन्ति कण्डूविषस्नेहकृमिकुष्ठ विषव्रणान्" खदिररसादिविधानं सुश्रुते उक्तं यथा "अतः खदिरविधानमुपदेक्ष्यामः । प्रशस्तदेशजातमनुपहत मध्यमवयसं खदिरं परितः खानयित्वा मध्यममूलं छित्त्वायोमयं कुम्भं तस्मिन्नन्तरे निदध्याद्यथा रस-ग्रहणसमर्थो भवति । तमस्तं गोमयमृदावलिप्तमवकीर्य्य-ग्नेर्गोमयमिश्रैरादीपयेत् । यथास्य दह्यमानस्य रसो द्रवत्यधस्ताद्यदा जानीयात्पूर्णं भाजनमित्यथैवमुद्धृत्य परिस्राव्य रसमन्यस्मिन् पात्रे निधायानुगुप्तं निदध्यात् ततो यथायोगं मात्रामामलकरसमधुसर्पिर्भिः संसृज्योप युञ्जीत जीर्णे भल्लातकविधानवदाहारः परिहारश्च । प्रस्थे चोपयुक्ते शतं वर्षाणामायुषोऽभिवृद्धिर्भवति ॥ खदिरसारतुलासुदकद्रोणे विपाच्य षोडशांशावशिष्टमव-तार्य्यानुगुप्तं निदध्यात् तमामलकरसमधुसर्पिर्भिः संसृ-ज्योपयुञ्जीत । एष एव सर्वद्रुमसारेषु कल्पः । खदिर-सारचूर्णतुला खदिरसारक्वाथमात्रां वा प्रातः प्रातरुप-सेवेत खदिरसारक्वाथसिद्धमाविकं वा सर्पिः । अमृत-वल्लीस्वरसं क्वाथं वा प्रातःप्रातरुपसेवेत तत्सिद्धं वा सर्पिः अपराह्णे ससर्पिष्कमोदनमामलकयूषेण भुञ्जी-तैवं मासमुपयुज्य सर्वकुष्ठैर्विमुच्यत" इति ।

"लशतिलभल्लातकतैलामलकरससर्पिषां द्रोणं शालसारा-दिकषायस्य च त्रिफलात्रिकटुकरुष्कफलमज्जपिण्डङ्गफल-सारचित्रार्कार्कलपुजहरिद्राद्वयत्रिवृद्दन्तीन्द्रयवयष्टीमधुका-तिविषारसाञ्जनप्रियङ्गूनां पञ्चिकान् भागांस्तानेकध्यं स्नेहपाकविधानेन पचेत् तत्साधुसिद्धमवतार्य्य परिस्रा-व्यानुगुप्तं निदध्यात् तत उपसंस्कृत्य शरीरं प्रातः प्रात-रुत्थाय पाणिशुक्तिमात्रं क्षौद्रेण प्रतिसंसृज्योपयुञ्जीत जीर्णे मुद्गामलकयूषेणालवणेन सर्पिष्मन्तं खदिरोदक सिद्धं मुद्गोदनमश्नीयात् खदिरोदकसेवीत्येवं द्रोणमुप-युज्य सर्वकुष्ठैर्विमुक्तः शुद्धतनुः स्रग्धिमान् वर्षशतायुर-रोगो भवति" । खदिरवृक्षोत्पत्तिः श्रूयते । "प्रजा-पतेः प्राणेषूत्क्रान्तेषु शरीरं श्रयितुमध्रियत" इत्युपक्रम्य "अस्थिभ्य एवास्य खदिरः समभवत् तस्मात् स दारुणो बहुसारोदारुणमिव ह्यस्थि तेनैवेनं तद्रूपेण समर्द्धयति अन्तरे वैल्वा भवन्ति बाह्ये खादिरा अन्तरे हि मज्जानो बाह्यान्यस्थीनि" शत०ब्रा० १२।४।४।६ "विना खदिर-सारेण हारेण हरिणीदृशाम् । नाधरे जायते रागो-नानुरागः पयोधरे" उद्भटः । खदिरस्य विकारः अण् । खादिर खदिरवृक्षजाते त्रि० । "खादिरे पशुं बध्नीयात खादिरं वीर्यकामस्य यूपं कुर्वीत" श्रुतिः। स्त्रियां ङीप् । "अर्कः पलाशः खदिरस्त्वपामार्गोऽथ पिप्पलः। उडुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात्" याज्ञ० उक्तेः तस्य सूर्य्यग्रहसमित्त्वम् । "अभावे खदिरबिल्वरौहितकान्" "खदिराभावे सोमदृतरान्" । कात्या० ६।१।६।१०। पलाशाभावे खदिरादीन् यूपान् कुर्वीत सोमयागे खदिर एव मुख्यः । तदभावे बिल्वादि इति भेदः । ४ऋषि-भेदे च तस्य गोत्रापत्यम् अश्वादि० फञ् । खादि-रायण तद्गोत्रापत्ये पुंस्त्री० । ततः ऋष्यन्धकादि० चतु-र्थ्यां क । खदिरक तद्विशिष्टादौ त्रि० । खदिरोविद्यते ऽस्य मतुप् मस्य वः अजिरा० न पूर्वदीर्घः । खदिरवत् खदिरयुते त्रि० स्त्रियां ङीप् खदिरवती नदीभेदे स्त्री "अन्तोऽवत्याः" पा० अस्यान्तोदात्तता । खदिरात् परव-नशब्दस्य असंज्ञायामपि णत्वं खदिरवणम् । खदिरस्य पाकः पोल्ला० कुणच् । खदिरकुण तत्पाके पु० । ततः